

BOEKBESPREKING:

De toekomst van de opera

Minze bij de Weg

Gaat het goed met de opera? Wie een abonnement heeft op de operaserie in de zaterdagmatinee van het Concertgebouw heeft de neiging nee te zeggen. Je waant je soms in een bejaardentehuis en geeft de serie hooguit nog tien jaar. Maar wie in februari voorstellingen bezocht van het toch niet erg courante werk *Die ersten Menschen* krijgt een heel ander beeld. De zaal zat vol en het publiek was opvallend jong.

Hoe staat het er voor met de opera en welke kant moeten we op? Die vraag stelde Yuval Sharon zich onlangs ook in het boek *A new Philosophy of Opera*. Sharon is sinds 2020 artistiek leider van de opera van Detroit.

Moeten wij hem als Wagnerliefhebbers kennen? Ja zeker. Hij regisseerde de meest recente *Lohengrin* in Bayreuth, de blauwe *Lohengrin* van vormgevers Neo Rauch en Rosa Loy. De Metropolitan Opera in New York heeft aangekondigd dat Sharon vanaf het seizoen 2027-2028 een nieuwe Ring gaat regisseren. Als voorbereiding daarop mag hij in het komende seizoen *Tristan und Isolde* onder handen nemen. Misschien in de bioscoop te zien?

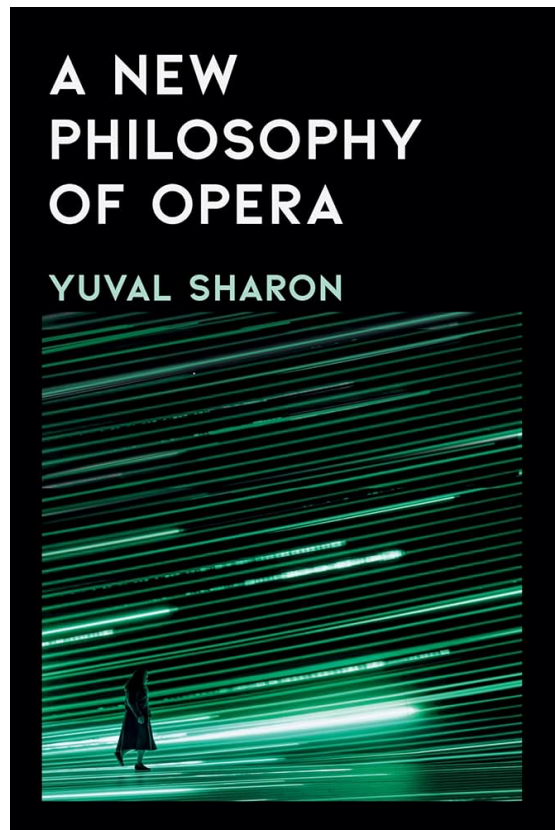
Versteend

Sharon richt zich in zijn betoog met name op de situatie in de Verenigde Staten. Bij veel Amerikaanse operahuizen is sprake van een versteende toestand vindt hij.

‘Opera in Amerika heeft alle redenen om vast te houden aan de status quo - vooral vanwege het gevoel van zekerheid dat degenen die de rekeningen van het bedrijf (het operabedrijf, MbdW) betalen, dat ook zullen blijven doen. Door de illusie van een voorspelbare stabiliteit worden mensen in slaap gesust.’

Anders gezegd: je krijgt de bekende topwerken te zien in een traditionele, niet geïnspireerde encenering. De reden: het publiek wil niet anders, of zou niet anders willen, en je wilt als operahuis de geldschietter niet tegen de haren instrijken. Opera wordt in de Verenigde Staten immers vooral gefinancierd met sponsorgeld.

Sharon wil daar dus verandering in aanbrengen. Hoe, dat maakt hij duidelijk met een cryptische zin: ‘De toekomst is er al, die ligt in het verleden.’ Opera begon vierhonderd jaar

Scene beeld *Lohengrin* (Bayreuther Festspiele 2018 © Enrico Nawrath)

geleden met de Camerata in Florence, schrijft Sharon. Dat was een groep mensen, bestaande uit kunstenaars en handwerkslieden, die bijeenkwamen om iets nieuws te maken. Iets gemeenschappelijks waarin muziek, beeld en verhaal even belangrijk waren. Tussen haakjes: horen we daar niet wat Wagner meer dan tweehonderd jaar later ook zou beweren?

Claudio Monteverdi was de muzikant van de Camerata. Uit het weinige werk van hem dat is overgebleven blijkt dat de uitvoerenden een grote mate van vrijheid kregen. Monteverdi geeft slechts een basale structuur aan. Daar is het Sharon om te doen. Opera-uitvoeringen zitten te vaak vast in een strak stramien. De uitvoerders, en dan speciaal de zangers maar zeker ook de regisseur, moeten een grotere vrijheid krijgen om het werk te interpreteren. Dat maakt opera iedere keer anders, dat houdt het levend.

Wie herschept maakt een keuze

In zijn niet altijd even duidelijke woorden, het woord filosofie staat niet voor niets in de titel, omschrijft hij het zo:

‘Tegenwoordig is opera vooral een daad van herschepping in plaats van creatie. Het theater heeft zijn Shakespeares en ballet zijn Zwanenmeren, maar misschien presenteert geen enkele andere kunstvorm (de opera, MbdW) zoveel werken die ruim een eeuw van het publiek verwijderd zijn. Elke keer dat we herscheppen, maken we een keuze. Die keuzes kunnen ofwel potentiële overwegingen uitwissen, of, met verbeelding, kunnen ze ons herinneren aan de essentiële kneedbaarheid van het geheugen. Net zoals ideeën die van vorige generaties zijn doorgegeven nooit stoppen met transformeren naarmate de maatschappij, technologie en waarden veranderen, stoppen de ideeën in een opera nooit te veranderen.’

‘De levende kunst van de opera, zolang deze voortdurend opnieuw wordt uitgevonden, staat nooit stil. We moeten de kunst minder als een bolwerk en meer als een blauwdruk gaan beschouwen, suggesties voor een realisatie die gebaseerd is op de inspiratie van de vertolkers en de exegese van het moment. Dat betekent dat het een volledig open vorm is - open voor de stroom van de tijd. En daarom onthult opera, wanneer deze het verleden opnieuw verbeeldt, de realiteit van het verleden als onvolledig en evoluerend. Elke operaproductie zou ernaar moeten streven om op die manier onvolledig, tijdelijk en voorlopig te zijn.’

Meerduidigheid

Met andere woorden, streeft naar vernieuwing, wees niet bang ingesleten gewoontes aan te pakken. En realiseer je je daarbij dat de opera in tegenstelling tot wat in de gebruikelijke visuele media te zien is, het verhaal niet op rechtstreekse wijze vertelt, stelt hij. Als je zijn woorden parafraseert: Een opera moet niet proberen een ‘gewoon’ verhaal te worden. Een opera draait om de manier van vertellen, niet per se om het verhaal zelf. Het gaat om ‘ambiguïteit’, om meerduidigheid.

‘Laten we het verhaal gebruiken waar nodig en het zo snel mogelijk afwerpen om complexiteiten en paradoxen te verkennen zoals alleen opera dat kan. Het smalle verhaal kan de betekenisvolle ontmoeting van het publiek niet langer belemmeren, en op die manier open staan voor de veelheid van het genre dat veel gemakkelijker te accepteren is.’

Betekent dit dat Sharon een liefhebber is van het Duitse regietheater? Integendeel. In het regietheater krijgt de toeschouwer een dwingende, door de regisseur bepaalde visie voorgeschoteld. Dat is wat Sharon juist niet wil. De visie moet tijdens het maakproces ontstaan en de toeschouwer moet tot zijn eigen interpretatie kunnen komen.

‘De betekenis wordt niet geformuleerd voordat het werk begint, maar ontstaat pas als de productie is voltooid. Dat is de poëtische en niet-wetenschappelijke benadering die volgens mij zorgt voor de meest opwindende opera,’ aldus Sharon.

‘Opera kan niet onderwijzen, maar het kan altijd inspireren. Het omgaan met nieuwe ideeën,

nieuwe geluiden en nieuwe visies kan een toeschouwer motiveren om oplossingen te zoeken voor problemen die onoplosbaar lijken, of het nu gaat om dakloosheid, racisme of de klimaatcrisis.'

Radicaal

Ook al is Sharon dus geen liefhebber van het regietheater, waarin verhalen nogal eens binnenstebuiten worden gekeerd, zelf kan hij er met het aanpassen van bekende werken ook wat van. Zo begon hij zijn productie van *La Bohème* met de slotakte, de sterfscène van Mimi, om vervolgens de aktes daarvoor als flashback te vertellen. Voor de huidige consument misschien niet eens zo vreemd. Denk aan een thriller die begint met de moord en vervolgens terugschakelt onder het motto: drie maanden eerder. Het bleek in Detroit, en later ook in Philadelphia een groot succes. De zaal zat vol en meer dan de helft van de bezoekers ging voor het eerst naar de opera.

Nog radicaler is zijn aanpak met *Così fan Tutte*. Onder het motto 'Wat betekent het om menselijk te zijn' worden de hoofdrollen worden gespeeld door robots. Een onderzoek naar AI dus. Gelukkig zijn voor het zingen nog wel mensen aangetrokken.

Gaat Sharon zoiets ook vertonen bij de MET? Of houdt hij het meer bij zijn aanpak uit Bayreuth, die hij omschreef als 'een sprookje dat een nachtmerrie wordt'. We wachten het af. Wie meer wil weten over de ideeën van deze op zijn minst opmerkelijke regisseur kan terecht in zijn boek. Het is geen gemakkelijke tekst, maar biedt voor de doorzetter wel stof tot nadenken.

Yuval Sharon: A new Philosophy of Opera. 310 blz. Liveright Publishing Company.